

141 години от освобождението на Пирдоп

03.01.2019 г.

Уважаеми гости, Скъпи съграждани!

Трети януари 1878 г. е съдбовна дата за пирдопчани и жителите на района. На този ден се прекланяме пред хората, които защитиха с кръвта си правото ни да живеем в независима държава.

Освобождението на Пирдоп има своите герои и днешното честване е точното време да им отдадем заслужена почит. И да си припомним, че свободата не е безкръвна и не е дар от провидението.

Освобождението на България е постигнато с кръвта на хиляди въстаници, четници, комитетски дейци, опълченци, десетки хиляди руски, украински, полски, финландски, румънски и други войни, за да може българският народ да заживее свободно и да твори бъдещето си.

Важна крачка към свободата е кървавото Априлското въстание. Бруталното му потушаване предизвиква широк отзвук в цяла Европа. В над 200 европейски вестника са публикувани материали за жестокостите над българите. Заради разтърсващите си публикации американският журналист Макгахан е наречен „освободителят на българите”. В защита се вдигат такива емблематични личности като: Чарлз Дарвин, Жан дьо Вестин, Джузепе Гарибалди, Константин Иречек, Лев Толстой, Фьодор Достоевски, Иван Тургенев, Дмитрий Менделеев и мн.др. А Виктор Юго казва във френския парламент: *”Има минути, когато човешката съвест взема думата и заповядва да я слушат. Трябва да се тури край на империите, които убиват.”* Тази безпрецедентна обществена активност стряска дори официалните власти на Запад, повечето от които подкрепят Османската империя.

Великите сили организират Цариградската конференция която постановява автономия на България. Даже не на една, а на две Бългрии. Ето как тези събития стигат до пирдопчани чрез творчеството на Годор Влайков:

„Тато и чичо Ифтим се събират сега по-често у нас в собата. Дълбокомислено разправят те за тия работи и тълкуват ги по своему... Конференца са била събрала в Цариград. Консулите на седемте кралета били ватре. Московеца искал Турчина да ни даде слобода...Ингилизина пък

не ставал каил. Той крепи Турчина...Ама това, що го иска Московеца, ще стане. Че неговата сила е най-голяма. Нему никой не смее да се опре. Ингулизина, и той не ще може да мърда пред него. И Турчина, ще не ще, ще кандише....Говорят си те, а в очите им свети нещо радостно, по лицата им грее вяра..."

А решенията на Великите сили в тази епоха имат много по-голяма сила от решенията на днешните европейски институции. Тъй като Османската империя отказва да изпълни предписанията на Цариградската конференция това дава възможност на Русия да започне военни действия. Подпомогнат от обстоятелствата, на 12.IV.1877г. император Александър II подписва в Кишинев манифест за обявяване на война срещу Турция.

Влайков пише: "Докато изпърво тайно се шушукаше, че нещо се готви, че нещо ще стане, че Московеца, както се е заканил, не ще остави тая работа току-тъй, ето към края на пролетта се пръсва вест: руският цар обявил война на Турция. Вестта бързо се разнася из цялото село. "Война, война!," -И изблик на радост е обхванал и стари, и млади. Светла надежда озарява всички. С радост и надежда е изпълнена и моята юношеска душа...Всесилният руски цар ще превземе сега турската държава и ще създадебългарско царство...Българско царство! Божичко!...И сърцето ми тупка, тупка."

Манифестът предизвиква раздвижване сред българската емиграция в Русия и Влашко, която се готви за участие в предстоящата война. Формирането на българските опълченски дружини започва в гр.Кишинев. В тях се включват много бивши легионери и четници, както и доброволци от средите на емиграцията и от вътрешността на страната. В началото на 1877г. са формирани три батальона под името "Пеши конвой на главнокомандуващия княз Николай Николаевич". След обявяване на войната "Конвойт" е реорганизиран в Българско опълчение. На 6.V.1877 г, Пьотър Алабин тържествено връчва Самарското знаме на 3-та опълченска дружина с командир подполк. Калитин, което се превръща в първия български боен флаг и светиня за българския народ и до ден днешен. След форсирането на р. Дунав се създават 6 нови дружини, като общият брой на опълченците достига 12 хиляди души. Първоначално руското командване се отнася резервирано към Българските опълченци, които нямат военна подготовка, нито познават военната дисциплина, освен това са носители на потенциална революционна заплаха. Малко се знае , че руските офицери смятат за наказание, ако ги назначат в опълчението, като ги лишават от евентуални бойни успехи и отличия. Неслучайно за командир е назначен генерал Николай Столетов, който не е дворянин. От малкия Пирдоп в опълчението се включват тридесет и осем смели мъже. Те участват във всички бойни действия на Предния отряд и имат своя дял в Шипченската епопея, която решава изхода от войната. Истината е че, опълчението

спасява не само България, но и честта на руската армия и руския император.

През лятото и есента на 1877г. радостните вести за руските победи се редуват с тревожните новини за зверствата на башибозуците, *”опленили градове и села и превърнали всичко в пепелища...”* Още по тревожно става, когато в Пирдоп пристига керван турски бежанци-помаци от Тетевенско и Ловешко. Скоро пристига и аскер, който е разквартируван из къщите, а по-голямата част се настанява на Бакаджик. Започва изграждането на табии, а класното училище се използва за турска военна болница.

И отново Влайков: *„Подир някой ден, като излизам веднъж из вратника, виждам, спрели се хора сред пътя, загледани нагоре към планината. По лицата им вълнение.”* *”Какво ли гледат тъй?”* *„Битка , битка става горе по върха”* *„Битка ли?...Нима русите са вече на планината?-Тръпки ме обемат. Заглеждам се и аз нагоре. Върховете на планината са покрити със сняг. ”Къдя е битката , къдя е?”* *„Ей таме, е-е под Свищи плас.”* *”Наистина там, от върха, се спускат черни някакви точици, а пред тях се издигат кълбета дим...”* *”Гледайте, гледайте-извиква някой.-По-нататък друга битка.”* *... „Там, е-е над Корудере.”* *”Завзирваме се...Радостни тръпки ползват по тялото ми. Ала в същото време и някакво безпокойство ме обхваща...”*

Зимното преминаване на Балкана е съпроводено със сибирски студове, снежни виелици и огромни преспи. В тях завинаги на боен пост остават стотици пленени от „бялата смърт” войници. Въпреки тези трудности Лейбгвардейският и Новоингерманландският пехотни полкове, и конните сотни на 21^{-и} Донски и 26^{-ти} Казански полкове, слизат в котловината и повече от месец водят непрекъснати сражения с редовните турски войски. Скоро бежанците побягват към Лъжене и Клисуре. Тръгват си и пирдопските турци.

„На следния ден узнаваме, че русите наистина се спуснали из Етрополския боаз, като свалили и няколко тона...Влизат те в Клисекеве и насочват се към Челопеч. Става тогава оная голяма битка, която гледахме вчера от нашата отлукана.Турският аскер се разбягва, а русите влизат и в Челопеч...” *”Ред ще е сега да дойдат и в касабата. А от там вече и в наше село!...”* *”И отново зачакваме с трпетно вълнение...”*

На 2 януари 1878 г., по нов стил, войсковите подразделения, под командването на генералите Дандевил и Брок, преминават в настъпление,

преследвайки отстъпващите турски войски. Преди обяд първи влизат в Пирдоп казаците, командвани от полковник Мандрикин.

Емблематичен за Пирдоп е разказът на Влайков „Най-после русите идват и у нас”. Интересно е, че добрият вестносец е стария турчин дядо Амза. Задъхан и стискащ с разтреперана ръка тояжката си той вика: *„Московците, тие беха...Московците, познавам ги аз тях. Видял съм ги на силистренското морабе. Тие са, тие!”*.... Влайков продължава: *”Аз изтичвам към дома и от вратника още: ”Мамо, мамо, московците дойдоха! На големи коне, с високи калпаци, с по един дълаг маждрак в ръка...”* Стигаме на пазара. Пълен е наистина с руски войници, все на коне, на едри коне. Високите им маждраци изглеждат отдалеч като гъста гора...*Наизлезли са от махалата жени и със светнали лица подават на русите хлаб и разни неща за ядене. Лиловата механа е отворена и от там изнасят половници и големи чаши с вино...А по пътя хора, хора-сякаш Великден! И всички весели, всички опиянени от радост...”*

На другата заран –по нов стил 3 януари 1878 г., и дървеното и желязното клепало *„заклепват тържествено като на голям празник и събират народа за посрещанто на руските войни...”* Начело са свещениците, облечени в сърмените одежди, а пред тях деца със свещниците и херувимчетата и момци с черковните хоругви. *Подире им и наоколо мъже, жени, моми, деца - краят им се не види”*. Тръгват по пътя за касабата, отминуват края на селото и спират край нивите. Не след дълго се зачува равномерен тропот, а после се показват гъстите редове на войниците. Радостта е огромна, гледката е неопикуема. Всички с интерес наблюдават приближаването на освободителите. Най- силно впечатление им прави величествената осанка на предводителя граф полковник Дмитрий Егорович Комаровский и неговите офицери с лъскави униформи. *„Дядо поп Кирил, който е начело на свещениците, издига кръста, що държи в ръката си, и развълнуван: „Благословен грядий во имя господне!-После с развълнуван глас:- Добря дошле , спасители наши...”*

По стара българска традиция момите и жените посрещат освободителите с питка и сол, с босилек, здравец и сухо цвете. Руските войници, заобиколенни от въодушевените пирдопчани тръгват след свещениците към църквата “Свето Успение Богородично”. Там се отслужва благодарствен молебен за здравето и славата на Царя Освободител – император Александър II. В знак на признателност за оказаната помощ от българите, заради сърдечното посрещане и заради вероучителното и канонично единство, руските офицери подаряват на

божия храм сърмена плащеница с образа на нашия Господ Иисус Христос. Тази реликва се пази в пирдопската черква вече 141 години като най – скъпото притежание на храма.

С голяма радост всички пирдопчани отварят домовете и сърцата си за руските войни. Дават им подслон, хляб и вино, дрехи, лекуват ги и току повтарят: *”Спасибо, братушка!*, *„Здравствай, братушка!”*-нови, вълнуващи думи, които свободата им е донесла.

В герой и светец за пирдопчани се превръща капитан Михаил Баторски , който е настанен и лекуван в дома на Нено хаджи Стайков, но умира от тиф. С благодарност, пирдопско население отрежда вечния дом на героя да бъде на свято място в двора на храм “Свето Успение Богородично”. Семейството на Нено х. Стайков и бойните другари на капитан Баторски издигат гранитен паметник в негова чест. Над този гроб пирдопските жени и майки молитвено проливат сълзите си за руските и български войници, останали по бойните полета.

В знак на признателност на мястото, където се намираме днес и кадето е станала вълнуващата среща между освободители и освободени още през 1878 година, е поставен висок дървен кръст. След половин век дървеният кръст е заменен с паметника на пирдопските опълченци и ботевият четник Димитър Ночев. Този така почитан и обичан от пирдопчани, паметник е тържествено открит преди 85 години на днешния ден от тогавашния кмет на града Спас Маринов. От тогава до днес той е обсипван с венци и цветя от признателните граждани. Въпреки студа, снега и вятъра детски гласчета възторжено рецитират за славните ни герои, а възрастните молитвено се покланят. И така вече близо век и половина тази традиция се предава на следващите поколения. И нека да е все така, защото ние сме морално задължени да преклоним глава пред тези, които не пожалиха живота си, за да сме свободни. Нека не забравяме, че да си свободен означава, че имаш бъдеще! И те ни го дадоха!

Честит празник!

Честит ден на нашето освобождение!

Анета Венкова